

This made it possible to observe the connection of the work of the above-mentioned authors with the achievements of their predecessors (H. Kvitka-Osnovianenko, Mark Vovchok, Panas Myrnyi, Yu. Fedkovych, I. Nechui-Levytskyi), as well as differences in the depiction of their artistic techniques and means of psychologization both in large and in small prose forms.

The material of the searching was the texts of the prose works of Borys Hrinchenko and S. Kovaliva of the 80s of the nineteenth century and the 10s of the twentieth century, the works of Ukrainian and Russian prose-writers of the nineteenth and twentieth centuries.

Historiography of the problem. The analysis of recent researches and publications showed that the issue of psychologism was considered by many scholars (L. Hinzburg, M. Kodak, V. Faschenko, M. Khrapchenko, M. Tarnavskiy, M. Bondar). Significant contribution to the study of the psychologism of B. Hrinchenko and the psychologization of the images of the writer's stories was made by I. Pilhuk, A. Pohribnyi, N. Kovalenko, P. Khropko, V. Yaremenko, and modern scholars I. Andrikevych, A. Vashikov and L. Vashki, I. Liviyska, N. Kolomiets, L. Melnychenko). Some literary scholars (V. Lesyn, M. Rudnytskyi, M. Hnatiuk, R. Horak, O. Kolinko) at one time turned to the understanding of the figure of S. Kovaliv, analyzed his artistic prose, in particular on the psychological side.

Conclusions Exposing the teacher's image in his stories and short novels, it is noteworthy that the artists (Borys Hrinchenko and Stefan Kovaliv) studied the numerous facets of his mental life, they deepen into his inner world, covering the most threshold states of the soul. The nature of the characters was reproduced mainly by their actions. The portraits of characters in the works are dynamic, help to reveal their true essence, for this the writer resorted to a variety of artistic techniques and means of psychologization.

The depth of psychologism of «teacher's prose» is the achievement of the general development of the Ukrainian epic literature of the last third of the nineteenth century, one of the main features of which is the transition to wider generalizations of social mediation of the psychological state of the hero. The attempts of the prose writers of this time to comprehend and artistically recreate the internal causes of the psychological tragedies of human existence (the birth and development of loneliness, suffering, etc.) also demonstrate the fact that Ukrainian prose in the specified period headed to existential tendencies.

Key words: psychologism, psychic state, inner world, feelings, character, teacher.

УДК 821.161.2-1.09(092)

Вікторія Якимович

УКРАЇНА ТА УКРАЇНЦІ У ТВОРЧІЙ СВІДОМОСТІ МАРІЇ МАТІОС ТА ДІНИ РУБІНОЇ

Стаття розкриває особливості візуалізації України та українців у творчому доробку української письменниці Марії Матіос і російсько-єврейської авторки Діни Рубіної. Підкреслюється, що їх як представників сучасної художньої прози об'єднує зацікавлення національною темою, проблемою національних образів світу. Стверджується, що імагологічний підхід до вивчення та аналізу їхньої творчості є цікавим як для розуміння їхнього літературного доробку в цілому, так і для розуміння образу «свого» та «чужого» в їхніх творах.

Ключові слова: Марія Матіос, Діна Рубіна, національна тема, Україна, українці, фольклор, діалект.

Українську письменницю Марію Матіос і російсько-єврейську авторку Діну Рубіну як представників сучасної художньої прози об'єднує зацікавлення національною темою, проблемою національних образів світу. Саме тому імагологічний підхід до вивчення та аналізу їхньої творчості є цікавим як для розуміння їхнього літературного доробку в цілому, так і для розуміння образу «свого» та «чужого» в їхніх творах. Ми зупинили свій вибір на Марії Матіос і Діні Рубіній, тому що їхня творчість ніколи не співставлялася, не ототожнювалася.

Художнє надбання Марії Матіос літературознавці відносять до часу вісімдесятих років й традиційної літературної школи. Окремі її твори стали предметом дослідження у статтях і напрацюваннях І. Андрусика, Є. Барана, А. Богуславської, Я. Голобородька, Т. Дзюби, А. Дімарова, Д. Дроздовського, І. Насмінчук, П. Осадчука, Д. Павличка, І. Римарука, Р. Семківа, В. Соболь, Т. Тебешевської, С. Філоненко, Б. Червака, М. Якубовської та ін. Стильове розмаїття прози Марії Матіос проаналізовано в однойменній монографії І. Насмінчук. Захищено низку кандидатських дисертацій зі спеціальностей українська література, українська мова та теорія літератури за творчим доробком письменниці.

Сьогодні в Росії Діна Рубіна – прозаїк, котра продовжує традиції класичної російської літератури та «переробляє» у своїх творах духовний досвід модернізму. І до сьогодні літературознавці та літературні критики дискутують із приводу належності Діни Рубіної до літературних кіл тієї чи іншої країни. Її вважають відомою ізраїльською письменницею, котра пише російською мовою. Життєпис і творчість цієї сучасної авторки досліджували

П. Басинський, Д. Биков, В. Воронцова, Л. Гомберг, М. Крутіков, Р. Нудельман, Е. Шафранська та інші. За її доробком написані дисертаційні роботи з літературознавства, російської літератури та мови.

Мета статті – проаналізувати візуалізацію України та українців у творчій спадщині Марії Матіос і Діни Рубіної (на прикладі окремих творів).

На формування Марії Матіос як творчої особистості беззаперечно вплинули її українська родина, мала батьківщина Буковина, національні та моральні пріоритети, народні звичаї і традиції, релігійні переконання, твори класичної та сучасної української літератури.

В одному зі своїх численних інтерв'ю Марія Матіос констатує: «Мій інтерес до історії України з модою не пов'язаний. Моя проза – проза так званого історико-психологічного стилю, що відтворює події 40 – 50-х років минулого століття на західноукраїнських землях. Тему «Людина і її опір часові» я розробляю років двадцять, тобто фактично весь час, який присутня в літературі» [2].

У творах письменниці візуалізує події української історії, заглиблюється в людину, при тому використовує буковинський фольклор і діалект, зображує внутрішній світ «свого» та «чужого». Улюблений композиційний прийом Марії Матіос, так само як і Діни Рубіної, – зміщена хронологія подій, які накладаються одна на одну. Тому інколи зрозуміти сюжетні лінії, які постійно пересікаються, задум автора можливо лише після прочитання твору в цілому. На відміну від Рубіної, Матіос, у першу чергу, цікавить феміністичний контекст проблеми буття, а об'єднує їх зацікавлення загальнолюдськими та національними питаннями.

Історія, культура та мова визначають національну/етнічну ідентичність персонажів обох авторів. С. Негодяєва стверджує, що Матіос «повсякчасно прагне поєднати часто опозиційні істини багатьох людей, націй, культур, релігій, філософій з метою підкреслити значущість цього почуття в бутті людини. Нехтування цими заповідями призводить завжди до гріховної розв'язки – спокути, розплати життям або долею, нещастям» [5, с. 354].

Твір Марії Матіос складається із трьох частин, а саме: «Драма щоденна. Даруся», «Драма попередня. Іван Цвичок», «Драма найголовніша. Михайлове чудо». За визначенням Дмитра Павличка, це – «повість, за сюжетом – новела, за шириною охоплення історичних подій – роман, за насиченням оповіді діалогами, прямою мовою – п'єса» [6, с. 6]. Авторка розповідає правду про нашу історію, що довгий час залишалася під заборонаю. Письменниці визначила жанр цього твору як «драма на три життя». Перед читачем постає українська історія 30 – 70-х років ХХ століття, пов'язана з мешканцями буковинського та галицького «ареалів»: «...У неділю, коли люди виходили з церкви, їх півколом оточили військові зі зброєю. Від дзвіниці до самого ганку сільради на другому боці дороги також стояли озброєні солдати, утворюючи живий коридор.

<...>Матронка правою рукою міцно стиснула дитячу ручку, а лівою взялася за Михайлову. Вони так і йшли крізь стрій солдатів з автоматами – утрюх тримаючись за руки.

Посеред кімнати колишнього сільського двірника стояло два великих столи. За ними сиділо по одному військовому. Ззаду бовваніло іще по двоє військовиків з пістолетами на боці.

Кімнатою ходив старший офіцер, перекидаючи з руки в руку револьвер. У Черемошному його знали недоброю па'яттю: уповноважений від районного МГБ, майор Дідушенко. Час від часу він налітав у село як фурія, – і разом з ним зникало кілька людей незалежно від статі, майнового стану і віку. Дехто вертався з перебитими чи поламаними пальцями або припеченою шкірою, багато – не вернулося досі. А хто вертався – йому заціплювало рот. Після Дідушенка люди ходили, як мотилишні вівці: на рахунок нібито жива душа є, проте користі з неї – мало» [3, с. 174].

Діалектна мова, звичаї та традиції, повір'я та обряди, релігійні вірування буковинців, все те, що складає етнос українця, у поєднанні з історичним тлом дають можливість збагнути національну ментальність персонажів творів Марії Матіос. У «Солодкій Дарусі» письменниці передає особливості національного характеру, використовуючи фольклор та

обрядові традиції. Зокрема, разом із персонажами твору читач побував на справжньому гуцульському весіллі: «Спочатку повільна, нібито ненавмисно лінива, з усіх боків прошена, а далі – все більш небезпечна і гостра, вона раптово накриває тебе з головою, як хвиля. «Горамаре» проникає в людину нечутно – наче смаковита, солодка отрута сну у приспану ласкою жінку, і складається до невинної душі, як ласиця під коров'ячий дійок, і боляче раниць, немов тупий ніж, що входить у тіло надсадно, із тріском шкіри. А потім ця мелодія-злодій запливає і розливається в жилах нечутно – так, як тече рідна кров людини» [3, с. 139-140]. Авторка передає особливості обрядовості (похорон, заручини, весілля, хрестини, випровадини до війська), підготовки до свят та самих релігійних свят, праці, ритуалу приготування страв та вживання їжі.

У 2010 році вийшла книга-дайджест Марії Матіос «Вирвані сторінки з автобіографії». Письменниця акцентує, що «це, якщо хочете, стовідсотково книжка про сучасність. Про час, про себе і про багатьох інших людей у часі» [4, с. 7]. Цей автобіографічний твір знайомить з Марією Матіос, розкриває витоки появи персонажів її творів, описує відомі та невідомі події, «які й складають історичну, психологічну, ідеологічну, культурну та побутову мозаїку українського життя перетину ХХ і ХХІ століть» [4, с. 2], а ще «тут багато свого і чужого, переплетеного з моїм» [4, с. 3], – стверджує письменниця.

Марія Матіос розповідає про життя села Розтоки, топос якого читач зустрів у її творах, свою родину, представники якої стали прототипами персонажів, згадує політичних і культурних діячів України. Авторка зосереджена на тих повсякденних побутових дрібницях, які сприяли формуванню особистості, котра жила в СРСР. Розповідає правду про події того часу, зокрема, про розкуркулювання на Буковині, називає реальні імена, наводить факти справжніх родинних драм, до яких призвела радянська влада. Письменниця акцентує на понятті «пограничної людини. Людини, яка живе у стані постійного стресу, нестабільності, й страху за своє життя і життя своїх рідних. Людини, яка живе на межі пограничної – ласої завжди і для всіх – території, а одночасно живе на пограниччі самої себе – бо не знає, в якій державі вона прокинеться зранку» [4, с. 27-28]. Долі таких людей, події з їхнього життя, українська історія й знайшли відображення в аналізованих нами творах Марії Матіос.

На відміну від Марії Матіос, котру цікавить життя буковинського села, Діна Рубіна описує подорожі своїх героїв різними країнами світу, де увага акцентується на топосі міст і містечок. У першу чергу, це європейські країни, Україна, Росія та країни Сходу.

Діна Рубіна безпосередньо пов'язана з Україною. В одному з інтерв'ю *Діна Рубіна розповідає*: «Вся моя сім'я, всі родичі й навіть чоловік – родом з України. І хоча я виросла в Азії, куди війна закинула моїх рідних, українські прикмети, коріння-прислів'я, пісні і примовки супроводжували все моє дитинство. Мій батько, будучи родом із Харкова, так і не позбувся до кінця життя від свого «хеканья». Я й сама можу зобразити суржик і завжди при цьому згадую бабусю» [1].

У 2017 році Харківське видавництво «Віват» підписало ексклюзивний договір з російсько-ізраїльською письменницею про видання її книги-збірника «Золотая нить» вперше в Україні. Упорядник і редактор збірника – сама Діна Рубіна, котра включила до нього свої улюблені твори: оповідання «Яблоки из сада Шлицбутера», «Цыганка», «Душегубица», «Бабка» та роман «Синдром Петрушки». Відмічаємо, що низка подій в них відбувається в Україні, а саме в українських містах Львів, Вінниця, Жмеринка, Київ та інших, де живуть персонажі-українці та персонажі-євреї. Отже, назва збірника символічна, тому що «золота нитка» об'єднала події, персонажів та міста України у творах, написаних з 2009 до 2015 рр. Перекладені українською мовою твори «Біла голубка Кордови» (2012 р.) та «Синдром Петрушки» (2017 р.).

Письменниця побувала у Києві, Харкові, Дніпропетровську, Одесі, яку вона називає легендарною, та Львові, за її словами, таємничому і чудовому. У творах Рубіної зустрічаємо детальні описи українських міст і містечок, зокрема, Вінниці, Жмеринки, Золотоноші та Львова. Так, у романі «Біла голубка Кордови» письменниця майстерно описує місця у Вінниці, пов'язані з подіями у творі: «За день можна було обігти величезні відстані,

побувати на пляжі в Кумбарах, перевірити, що йде в кінотеатрах Коцюбинського і в «Жовтневому», понищпорити алеями парку імені Горького – там, під лавками, захованими серед кущів, можна знайти посіяні закоханими парочками монети або, навіть, папірці <...> потім непогано до дядька в перукарню навідатися, розжитися копійчиною – нічого, він багатий, – каже мамочка Нюся <...>, якщо настрої підходящий, можна підійнятися на пагорб, де серед покотом покинутих, як розхитані зуби, могильних плит старого єврейського кладовища, рівно стоїть єдиний пам'ятник із вибитим на ньому кораблем» [8, с. 158–159].

Також Діна Рубіна розповідає про захоплення, професію та побут персонажів-євреїв, котрі живуть в Україні: «Єрусалимка так і називалася тому, що перш за все була єврейською частиною міста; тягнулася вона між теплоелектростанцією і Південним Бугом, і колись була жвавим місцем, помешканням мальовничої бідноти. Жили тут шевці, вантажники, забійники худоби, сантехніки, ремісники усіх професій; з'являлися і знову зникали в кутузках спекулянти і злочинці в законі».

Після війни від розбомбленої Єрусалимки залишилось фактично дві вулиці – Переца і Едельштейна. Зустрічалися на них і кам'яні доми, але непоказні, як ото дім, де жив зі своєю сердечною жіночкою Кларою буйний пияк – сантехнік Шайка Альперович» [8, с. 173].

У творі «Почерк Леонардо» письменниця візуалізує життя у Жмеринці, Гур'єві, а також відправляє свою героїню Ньюту у Франкфурт, Монреаль, Вермонт, детально описує Київ радянських часів.

Українські та єврейські звичаї, традиції, говірка і, навіть, страви – все це є на сторінках романів та повістей Діни Рубіної. Сама письменниця підкреслює: «Я, видите ли, люблю блюда моєї мами, а она готовила борщ так, как варила его бабушка. Все мы родом из борщей наших мам. Так что, соответственно, и галушки, и холодец – все как положено, помноженное на блюда еврейской кухни» [9].

У романі «Синдром Петрушки» присутній Львів, місто, повне зради і любові, а також трагедій і таємниць. Місто Лева, у першу чергу, пов'язане з дитячими спогадами одного з головних персонажів – Петра. На літніх канікулах він «с Басей ходили гулять в огромный Стрыйский парк <...> Еще они с Басей ездили на гору Высоки замек, и панорама, та, что открывалась с первой терассы, оставила Пете предпочтения на всю жизнь: настоящий Город – волшебный кукольный город – должен стоять на холмах, вздуваясь куполами, щетинясь остриями и шпильями церквей и соборов, вскипая округлыми кронами деревьев и вспухая лиловыми и белыми волнами всюду цветущей сирени, в россыпях трамвайных трелей, в цоканье каблучков по ухабистой булыжной мостовой» [9, с. 168].

Отже, художньо відтворюючи радянську дійсність, розповідаючи про Україну, Діна Рубіна використовує історичні факти, пов'язані, у першу чергу, з євреями. Вона акцентує на топосі міст і містечок, де відбуваються події в її творах. Персонажі російсько-єврейської письменниці подорожують і живуть у різних країнах світу, зокрема в Україні. На відміну від Діни Рубіної, Марію Матіос цікавить життя буковинського села. У творах письменниці візуалізує події української історії, зображує внутрішній світ «свого» та «чужого». Українська авторка передає особливості національного характеру, використовуючи фольклор та обрядові традиції.

ЛІТЕРАТУРА

1. «Діна Рубіна: “Я ненавиджу, коли хто-небудь, ким би він не був, намагається вчити мене тому, як мені поводитися і думати...”» [Електронний ресурс]. *Юридичний вісник України*. Серпень 10, 2017. <http://yvu.com.ua/dina-rubina-ya-nenavidzhu-koly-hto-nebut-kym-by-vin-ne-buv-namagayetsya-vchity-mene-tomu-yak-meni-povodytysya-i-dumaty/> (дата звернення: 29.12.2018).
2. «Марія Матіос: “Не знаю жодного читача, який би оскаржував правду часу в моїй “Нації”» [Електронний ресурс]. *ZN,UA*. 7 березня, 2008. https://dt.ua/SOCIETY/mariya_matiyos_ne_znayu_zhodnogo_chitacha_yakiy_bi_oskarzhuvav_pravdu_chasu_v_moyiy_natsiyi.html (дата звернення: 29.12.2018).
3. Матіос М. Вибране. Львів: ЛА «Піраміда», 2010. 424 с.
4. Матіос М. Вирвані сторінки з автобіографії. Львів: ЛА «Піраміда», 2011. 368 с.
5. Негодяєва С.А. Любов як християнська чеснота – домініанта епіки Марії Матіос. Актуальні проблеми слов'янської філології. 2013. Вип. XXVII. Ч. 1. С.352-359.

6. Павличко Д. Безодня, куди страшно заглядати. Літературна Україна. 2005. №2. С. 6–10.
7. Рубина Д. Синдром Петрушки : роман. Москва : Эксмо, 2012. 496 с.
8. Рубіна Д. Біла голубка Кордови : роман. Тернопіль : Богдан, 2012. 448 с.
9. Сметанская Ольга. Дина Рубина: «Эмиграция – строгий учитель. Из тех, кто розгами учит» [Електронний ресурс]. «Факты». 12 мая 2016. <http://fakty.ua/216609-dina-rubina-emigraciya-strogij-uchitel-iz-teh-kto-rozgami-uchit> (дата звернення: 29.12.2018).

Victoria Yakymovych. Ukraine and Ukrainians in Maria's Matios and Dina's Rubina fiction.

Introduction. The article reveals the peculiarities of the visualization of Ukraine and Ukrainians in the creative work of the Ukrainian writer Maria Matios and the Russian-Jewish author Dina Rubina. It is emphasized that they are representatives of contemporary fiction and they both interest in the national theme, the problem of national images. It is confirmed that the imagological approach of the study and analysis of their work is interesting for understanding their literary works, and for understanding the image of «own» and «other» in their writings.

The artistic heritage of Maria Matios is referred to the «eighties» and the traditional literary school. Dina Rubina is a prose writer who continues the traditions of classical Russian literature and «revises» the spiritual experience of modernism in her writings.

The favorite Maria's Matios, as well as Dina's Rubina, compositional reception is the chronology of events that are superimposed on one another. Therefore, sometimes it is possible to understand the plot constantly only after reading the whole story, story lines are constantly crossed. Unlike Rubina, Matios is interested in the feminist context of the problem of being, but unites their interest human and national issues. History, culture and language determine the national / ethnic identity of the authors' characters. Originality of our research is that their creatios has never been compared and not identified.

The fate of the «border» people, the events of their lives, and Ukrainian history were also reflected in of Maria's Matios stories. Dialectal language, customs and traditions, beliefs and ceremonies, religious beliefs make the ethnos of Ukrainian. With the historical background it helps us to understand the national mentality of the characters in Maria's Matios stories.

Dina Rubina is directly related to Ukraine. In conclusion, unlike Maria Matios, who is interested in the life of the Bukovyna's village, she to focuses on the topos of cities and towns where events in her stories take place. Her characters travel and live in different countries of the world, particular y in Ukraine.

Key words: Maria Matios, Dina Rubina, national theme, Ukraine, Ukrainians, folklore, Bukovyna's dialect, city topos, «own», «other».